

ДОСВІД ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Микитчик Володимир

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро

Анотація. У статті наведено узагальнені результати аналізу науково-методичної літератури, матеріалів мережі Інтернет з питань формування патріотизму у здобувачів освіти та використання потенціалу засобів фізичного виховання в системі освіти України.

Ключові слова: патріотичне виховання, науковий доробок, заклад освіти.

Вступ. У сучасних реаліях життя значно підвищується роль духовного збагачення сучасної молоді в умовах закладів освіти [18]. Як вказують В. Д. Будаєв, С. В., Грищенко І. Ф. Лощенкова, О. Є. Олексюк пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до свого народу. Враховуючи те, що Україна сповідує європейські цінності, патріотичне виховання українського суспільства має бути спрямоване на формування національної свідомості, любові до України, турботи про благо народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи громадян, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві [18].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота буде виконуватись згідно тематичного плану НДР Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2021-2025 рр. за темою та «Наукове обґрунтування оздоровчо-рекреаційних технологій у фізичному вихованні різних груп населення» (номер держреєстрації 0121U108320).

Мета – на підставі аналізу науково-методичної літератури, матеріалів мережі Інтернет узагальнити досвід формування патріотизму у здобувачів освіти та використання потенціалу засобів фізичного виховання в системі освіти України.

Результати дослідження та їх обговорення. Відповідно до «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» національно-патріотичне виховання має сприяти єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [11]. Вітчизняні вчені дотримуються думки, що національно-патріотичне виховання передбачає формування національної свідомості і відповідальності за долю України. Так, у дослідженні В. І. Мірошніченко, Т. Ю. Грузевич [10] вказано, що одним із завдань патріотичного виховання на сьогоднішній день є забезпечення створення умов фізичного розвитку молодих громадян. У зв'язку з цим проблемі патріотичного виховання молоді присвячена значна кількість дисертаційних робіт, автори яких пропонують різноманітні системи організаційно-педагогічних умов. Цікавим є дослідження, Т. Рєга, І. Рєга [1], які досліджувати засади та головні напрями національно-патріотичного виховання Пласт в Австралії протягом 1950-1970 р. Науковцями встановлено, що Пласт Австралії зосередив головну увагу на фізичному та спортивному вихованні молоді, що мало гартувати тіло і дух, в також виховувати достойних громадян світу і України. Особливостями виховної системи Пласт було врахування психологічних особливостей різних вікових груп дітей і молоді та організація занять у формі гри на природі за методикою таборування.

Грунтовний аналіз питання військово-патріотичного виховання проведено М. Зубалієм В. Івашковським, О. Остапенко, М. Тимчиком, Б. Шаповаловим, З. Діхтяренко, І. Білоцерківецем [4]. Науковці розглядали питання військово-патріотичного виховання у процесі позакласної роботи зі здобувачами освіти. Дослідниками проаналізовано та узагальнено критерії та показники визначення рівнів військово-патріотичної вихованості учнів закладів середньої освіти, висвітлено форми та методи підготовки допризовної молоді у процесі позакласної роботи, формування в учнівської молоді мотивації до військової служби під час позакласної роботи, визначено ефективність застосування в закладах середньої освіти організаційно-педагогічних умов військово-

патріотичного виховання та підготовки учнівської молоді до військової служби у Збройних Силах України.

У науковому доробку О. Остапенко [13] виділено причини, які перешкоджають успішному розв'язанню проблеми військово-патріотичного виховання здобувачів середньої освіти в організації «Пласт»; фізкультурно-оздоровчому патріотичному комплексі «Козацький гарт»; військово-спортивній грі «Сокіл» («Джура»); національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі «Хортинг–Патріот». Це недостатня обізнаність учнів із сутністю понять «патріотизм», військово-патріотичне виховання»; поверхове висвітлення керівниками гуртків і секцій з проблем теорії і методики військово-патріотичного виховання школярів в процесі позакласної роботи. Найбільш суттєвими, на погляд дослідника, є організаційні причини: невідповідність організаційних форм і методів виховної роботи з військово-патріотичного виховання, яка ведеться в закладі середньої освіти, інтересам і потребами здобувачів освіти, зокрема, недостатнє використання інформаційно-комунікаційних технологій, дослідницьких, пошукових, творчих, ігрових інформаційних та практично орієнтованих телекомукаційних проєктів.

Т. М. Гавлітіною [5] обґрунтовано концептуальні підходи до національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі, що знайшло відображення у програмному забезпеченні його діяльності та розроблено організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків та перевірено умови її реалізації.

Питання педагогічних умов патріотичного виховання розробляла низка фахівців. Так, наукові напрацювання Є. П. Козак, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик [9] присвячено обґрунтуванню педагогічних умов військово-патріотичне виховання старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності. Організаційно-педагогічні засади патріотичного виховання здобувачів освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у позакласній діяльності докладно розкриті у дослідженні Ю. М. Зорі [8]. Наукова робота Р. О. Проць [17] присвячена визначенню та експериментальній перевірці

організаційно-педагогічні умови, які на основі етнопедагогічного підходу сприяють впровадженню досвіду козацької педагогіки в систему військово-патріотичного виховання та підвищують рівень психофізичної готовності молоді до захисту Батьківщини. Розробці та експериментальній перевірці педагогічні умови патріотичного виховання учнів старшої школи у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності присвячено дослідження С. П. Оришко [12].

На підвищений інтерес до стану патріотичного виховання молоді наголошують R. Prots зі співавторами [2]. Науковці вказують, що сьогодні актуальна реконструкція етнічної моделі патріотичного виховання саме засобами фізичної культури і спорту. Дослідниками обґрунтовано модель військово-патріотичного виховання молоді засобами фізичної культури і спорту на основі етнопедагогіки, дотримуючись нейропедагогічних критеріїв їх психофізичної готовності до захисту Батьківщини шляхом впровадження спеціального курсу бойових мистецтв. Так, питання військово-патріотичного виховання молоді засобами військового хортингу знайшли своє відображення у роботах О. Шило, І. Майбороди (2015), Б. Шаповалова (2014), Ж. В. Петрочко. Е. А. Єрмоєнко (2015). І. Malynskyi зі співавторами (2021), К. Prontenko зі співавторами (2019), З. М. Діхтяренко, О. І. Остапенко, М. Д. Зубалія, В. С. Шевчука (2021), Е. А. Єрмоєнко (2020, 2021) та інших. Науковцями Н. М. Винник, В. Д. Винник (2016) розкрито історичні аспекти фізкультурно-спортивного руху українців та необхідність військово-патріотичного виховання молоді в Україні на прикладі засобів бойового гопака.

Психолого-педагогічні аспекти патріотичного та фізичного виховання молоді також досліджувала певна когорта науковців: А. Афанасьєв (2006), Е. А. Єрмоєнко, К. М. Кукушкін (2020), В. Підгурська (2018), В. Кириченко (2017, 2019), О. Остапенко (2020), Ж. Петрочко (2015, 2021), К. Чорна (2011, 2012), В. Й. Кульчицьким (2020) та інші. Е. А. Єрмоєнко, К. М. Кукушкіним (2020) перевірено ефективність психолого-педагогічних умов та організаційних форм і методів, проведено теоретичний аналіз проблеми виховання фізичних якостей, зокрема військово-прикладних здібностей, умов застосування

оздоровчих, загальнорозвивальних, прикладних і спеціальних фізичних вправ бойового хортингу для підвищення ефективності роботи систем організму.

В. Підгурською [16] доведено, що кінцевим результатом патріотичного виховання повинна бути сформована цілісна особистість – самостійна, повноправна та творча, яка відчуває ідентифікує себе з українською нацією та реалізує свої можливості на благо України. У цьому її підтримують і Н. Є. Пангелова, Є. Г. Яхно [15], які вказують, що нині особливого значення набувають такі загальнолюдські цінності, як патріотизм, гуманізм, честь та справедливість. Дослідники наголошують, що на заняттях фізичним вихованням з дітьми старшого дошкільного віку слід чітко визначати виховні завдання і вирішувати їх у поєднанні з оздоровленням і фізичною підготовкою дитини. При цьому ефективними засобами виховання патріотизму може бути активна рухова діяльність дитини за особливою моделлю системи педагогічних дій. Науковці Д. Бінецький, Н. Касіч [3] вивчаючи проблему військово-патріотичного виховання у процесі спортивно-ігрової діяльності виявили, що 59,1% молодших підлітків мають низький рівень військово-патріотичного виховання. До речі аналогічне дослідження проведене у 2016 році М. Зубалієм зі співавторами виявило, що низький рівень військово-патріотичного виховання мали 61,3% дітей того ж віку.

Значний інтерес до проблеми патріотизму з боку дослідників приділено і пошукам ефективних педагогічних умов формування готовності майбутнього викладача фізичної культури до патріотичного виховання. Розробка та теоретичне обґрунтування моделі формування готовності майбутнього викладача фізичної культури до патріотичного виховання здобувачів середньої освіти знайшла своє втілення у наукових доробках В. І. Смолюка (1999), В. В. Олещука (1999), А. В. Леоненко (2015), N. Vakhmat та N. Melnyk зі співавторами (2019), А. Ю. Рустамова (2005), Д. С. Пелипась (2020) та інших. Так, науковцями розглянуті особливості підготовки здобувачів вищої освіти факультетів фізичної культури до військово-патріотичного виховання учнів (В. В. Олещук, 1999; В. І. Смолюк, 1999); визначено ефективні засоби фізичного виховання, форми, методи патріотичного виховання, що дозволяють підвищити

ефективність військово-патріотичної роботи у закладах середньої освіти, формувати у юнаків призовного віку патріотичні почуття та свідомість, виховати позитивне ставлення до служби в армії (А. Ю. Рустамова, 2005); розроблено суб'єктивний, цільовий, змістово-процесуальний, результативний блоки моделі формування готовності майбутнього викладача фізичної культури до патріотичного виховання. Вони враховують положення особистісного, культурологічного, аксіологічного, компетентнісного підходів, реалізуються поетапно (мають ціннісний, когнітивний, рефлексивно-оцінний етапи) (А. В. Леоненко, 2015) та розкрита сутність та зміст фізичного виховання здобувача середньої освіти як складової частини національно-патріотичного виховання (О. В. Ливацький, 2015).

У своєму дослідженні О. В. Годзь [7] дійшов до висновку, що система фізичного виховання здатна сформувати у молоді повагу до загальнолюдських гуманістичних цінностей та забезпечити виховання патріотично налаштованої громадянсько-національно свідомої молоді людини, творчої особистості, здатної самостійно приймати рішення і реалізовувати їх у процесі життєдіяльності з метою збереження національної ідентичності українського суспільства та підвищення іміджу країни у глобальному просторі.

Підсумовуючи власне наукове дослідження Н. В. Гладун [6] вказує, що у процесі реалізації механізму формування патріотичних рис і якостей особистості потрібно звернути увагу на добір методів навчальної діяльності, які стимулюють процес засвоєння знань, формування патріотичної свідомості тощо. З цією метою використовують пізнавальний, емоційно-почуттєвий та операційно-діяльнісний методи. Так, наприклад, реалізація концепції національно-патріотичного виховання може відбуватися на уроках з фізичного виховання під час вивчення таких тем, як відродження Олімпійських ігор сучасності, основні цінності олімпізму, визначні спортивні досягнення олімпійців, Олімпійська Україна, Параолімпійський рух на сучасному етапі, олімпійська філософія та здоровий спосіб життя тощо.

Також слід вказати, що колективом науковців Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського отримано адаптовану та валідну українську версію інструмента «Громадянська позиція і цінності сталого розвитку» («Questionnaire on Civic Attitudes and Sustainable Development») зі спеціальним модулем «Громадянські компетентності у фізичному вихованні» («Civic Competences in Physical Education»). Даний інструмент дозволяє охопити наступні складники громадянських компетентностей: знання, навички, соціальна когезія, рефлексія, толерантність та дає змогу кількісно оцінити вплив фізичного виховання у формуванні громадянських компетентностей [14].

Висновки. Проведений літературний аналіз засвідчив значну зацікавленість науковців проблематикою патріотичного виховання в сучасній системі освіти України. Однак з питань формування патріотизму у дітей молодшого шкільного віку в різних формах фізичного виховання виявлені лише поодинокі дослідження, що свідчить про актуальність даної тематики дослідження.

Список використаних джерел

1. Perga T., Perga Iu. National-patriotic education of Plast in 1950's – 1970's: case Study of Australia. Сторінки історії: збірник наукових праць. 2020. Випуск 50. С. 256–267.

2. Prots R., Yakovliv V., Medynskyi S., Kharchenko R., Hryb T., Klymenchenko T., Ihnatenko S., Buzhyna I., Maksymchuk B. Psychophysical Training of Young People for Homeland Defence Using Means of Physical Culture and Sports. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 2021. 12(3), 149–171. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/225>

3. Бінецький Д., Касіч Н. Стан військово-патріотичного виховання молодших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності: аналіз результатів дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. № 25. Кн.1. С.12–20 <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-12-21>

4. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі: посіб. / уклад. М. Зубалій, В. Івашковський, О. Остапенко, М. Тимчик, Б. Шаповалов, З. Діхтяренко, І. Білоцерківець. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. 232 с.

5. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07; Інститут проблем виховання. Київ, 2007. 20 с.
<https://nenc.gov.ua/doc/autoref/gavlitina.pdf>

6. Гладун Н. В. Виховання громадянина та патріота на уроках фізичної культури. URL: https://urok.osvita.ua/materials/grom_osvita/53467/attachment-download/20414/

7. Годзь О. В. Роль фізичної культури і спорту у патріотичному вихованні молоді. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4364/1/Godz.pdf>

8. Зоря Ю. М. Організаційно-педагогічні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні старшокласників у позакласній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07; НАПН України, Ін-т пробл. виховання. Київ, 2014. 19 с.

9. Козак Є. П., Остапенко О. І., Тимчик М. В. Військово-патріотичне виховання старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб.наукових праць. 2021. Випуск 3К (131). С. 182–186.

10. Мірошніченко В. І., Грузевич Т. Ю. Формування громадянської культури старшокласників на основі сімейних традицій. *EDUCATIONAL CHALLENGES*. 2020. Вип. 61. С. 113–121.

11. Наказ МОН України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» від 06.06.2022 № 527. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

12. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Т., 2010. 20 с.

13. Остапенко О. Сучасний стан військово-патріотичного виховання школярів загальноосвітніх навчальних закладів (на прикладі хортингу) URL: <http://lib.iitta.gov.ua/706708/1/%E2%84%964%20%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-1.pdf>

14. Павлова И., Сороколит Н., Соловей А., Петрина Р. Инструмент оценки сформированности гражданских компетенций в процессе физического воспитания: разработка и валидация опросника ПКПК-10. *Физкультура, спорт и культура здоровья в современном обществе*, 2021. 3(55), 21–30. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-03-21-30>

15. Пангелова Н. Є., Яхно Є. Г. Виховання патріотизму у дітей старшого дошкільного віку в процесі занять фізичною культурою. 2008. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-patriotizma-u-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta-v-protssesse-zanyatiy-fizicheskoy-kulturoy.pdf>

16. Підгурська В. Патріотичне виховання здобувачів освіти як психологопедагогічна проблема. Витоки педагогічної майстерності. 2018. Випуск 21. С. 152–157.

17. Проць Р. О. Етнопедагогічні засади військово-патріотичного виховання молоді засобами фізичної культури і спорту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2015. 20 с.

18. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. Київ: ІСДО, 1996. 223 с.